ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 10, Sayı: 124, Ocak 2022, s. 82-98

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.54859>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
4.12.2021

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
29.01.2022

Doç. Dr. Tülin KARTAL GÜNGÖR

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Fransız Dili ve Edebiyatı
tulin.kartal@hbv.edu.tr

THÉVENOT SEYAHATNAMESİNDE 17. YÜZYILDA İZMİR ve EGE ADALARI

Öz

Yerli veya yabancı yazarlar tarafından yazılmış olan ve bir kentin tarihi, kültürü ve sosyoekonomik yapısını anlamak için başvurulabilecek önemli kaynaklar arasında sayılan seyahatnameler; içinde bulundukları dönem ve uzamların canlı betimlemelerini yaptıklarından tarih ve kültürel araştırmalara farklı ve yeni bir bakış açısıyla bakma olanağı sunarlar. Batılı seyyahlar, Doğu olarak tanımladıkları ve aralarında Osmanlı İmparatorluğun da bulunduğu pek çok ülkeye her dönem farklı gerekçelerle çeşitli seyahatler gerçekleştirmişlerdir. 17. yüzyılda İzmir'e seyahat eden pek çok seyyah olmasına karşın hakkında en çok bilgiye ulaşılan ve gezdiği yerleri mümkün olduğunca siyasi yorumlardan soyutlayarak en nesnel biçimiyle aktarmaya çalışan seyyahlardan biri Fransız seyyah Jean Thévenot'dur. Bu çalışmada, 17. yüzyılın önemli seyyahlarından olan Jean Thévenot'nun seyahatnamesinden yola çıkarak İzmir ve Ege Adaları hakkında seyyahın gözlem ve değerlendirmeleri yapılarak, söz konusu seyahatnamenin kentin tarihi, kültürel ve sosyal yapısını anlama açısından nasıl bir kaynak değeri olduğu üzerinde bazı tespitlerde bulunmak amaçlanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Jean Thévenot, seyahatname, İzmir, Ege Adaları, 17.yüzyıl.

İZMİR AND AEGEAN ISLANDS IN THE 17TH CENTURY IN THE THÉVENOT TRAVELOGUE

Abstract

Travelogue written by local or foreign authors and considered as important sources to understand the history, culture and socioeconomic structure of a city; Since they make vivid descriptions of the periods and spaces in which they live, they offer the opportunity to look at historical and cultural studies from a different perspective. Western travelers have made various trips to many countries, which they define as the East, including the Ottoman Empire, for different reasons in each period. Despite the fact that there were many travelers who traveled to Izmir in the 17th century, one of the travelers who tried to convey the most information about the places he visited and the places he visited in the most objective way, by isolating them from political interpretations as much as possible, is the French traveler Jean Thévenot. In this study, it is aimed to make some determinations on how this travelogue is a resource value in terms of understanding the historical, cultural and social structure of the city by making observations and evaluations of the traveler about Izmir and the Aegean Islands, based on the travel book of Jean Thévenot, one of the important French travelers of the 17th century.

Keywords: Jean Thévenot, travelogue, Izmir, Aegean Islands, 17th century.

GİRİŞ

Keşfedilmemiş veya henüz gizemi çözülmemiş toprakların pek kalmadığı günümüz küresel dünyanın aksine, geçmişte insanoğlu bilinmeyen uzak ülkelere ve ötekini tanımaya büyük ilgi duymuştur. Orta çağdan itibaren kimi zaman yeni topraklar fethetme arzusu kimi zaman da sadece kişisel meraktan dolayı dönemin önemli sayılabilecek yazar, bilgin, sanatçı veya seyyahları o dönem için gizemli topraklar olarak nitelendirilen çeşitli ülkelere seyahat ederek bu yolculuklara eşlik eden pek çok gezi yazısı kaleme alırlar. Seyyahların herhangi bir coğrafi bölgeye veya tarihsel bir döneme ilişkin topladıkları bilgileri veya izlenimleri yazıya aktardıkları metinler olarak nitelenen seyahatnameler, bir toplumun yaşayışını, gelenek ve göreneklerini okurun ilgisini çekecek bir biçimde aktarmayı amaçlamaktadır. Seyyahlar bu seyahatnamelerinde sadece ötekini tanıtmakla yetinmez seyahatleri sırasında ilginç buldukları ve şaşırdıkları noktaları aktararak bize kendi kültürleri hakkında da önemli ipuçları verirler. “Gezi notları, gezilen ülkenin kültürü kadar gezginlerin kendi kültürlerini de tanıtır” (İldem, 2000, s. 17). Bu yönüyle seyahatnameler bir tür karşılaşma, ötekini tanıyıp anlamaya çalışma, farklı veya ilginç geleni gösterme çabası kısacası bir tür buluşma olarak nitelendirilebilir. Blanton,’a göre, “ilk örnekleri Herodot ve Strabon’da dayanan seyahatnameler zaman içinde hem nitelik hem de ortaya çıkma amaçları bakımından belirgin değişikliklere uğramışlardır” (Blanton, 1997, s. 2).

Batılı seyyahlar, Doğu olarak tanımladıkları ve aralarında Osmanlı İmparatorluğun da bulunduğu pek çok ülkeye her dönem farklı gerekçelerle çeşitli seyahat gerçekleştirmişlerdir. Orta çağda daha çok dini ve siyasi nedenlerden dolayı bilgi edinme arzusunda olan batılı seyyahlar doğuya olan yolculuklarında genellikle kutsal kabul edilen uzamları ziyaret etme eğiliminde olmuşlardır. 16. yüzyılda aydınlanma dönemiyle birlikte yeni yerler keşfetme ve farklı kültürleri tanıma merakı bir sonraki yüzyılda gezginlerin artarak doğuya seyahat etme

arzularını güçlendirir. Bu dönemde özellikle Osmanlı İmparatorluğu genişleyen coğrafi konumu batılıların dikkatini çeker ve pek çok seyyah tarafından ziyaret edilen ülkelerden biri olur. Özellikle 16. yüzyılda Osmanlı imparatorluğu topraklarına yapılan seyahatlerin sayısında ciddi bir artış olduğu, daha sonraları ise Suriye ve Mısır'ın alınmasıyla birlikte Osmanlı'nın Doğu Akdeniz'de nerdeyse tek güç haline gelmesiyle birlikte Batılı ülkelerle ilişkilerin hız kazandığı görülür. Özellikle “1580’li yıllarda Osmanlı İmparatorluğu’ndan Hindistan’a uzanan ticaret yolunun önemi seyyahları bu topraklara doğru yönlendirmiştir” (Yılmaz, 1993, s.589). 17. yüzyılda yapılan seyahatlerin resmi nedenlerden daha çok kişisel meraktan kaynaklı seyahatler olmasından dolayı daha tarafsız ve nesnel bir bakış açısıyla yazılmalarında etkili olduğu söylenebilir. 18. yüzyıla gelindiğinde resmi görevlerle seyahat edenlerin yanı sıra doğa bilimleri, coğrafi araştırmalar, ticari ve dini nedenler, değişik gelenek ve göreneklerini tanımak gibi pek çok farklı nedenlerle seyahatler gerçekleştirilir. 19. yüzyılın başlarından itibaren ise bu durum değişikliğe uğrayarak, “Batı dışında kalmış toplumların uygarlaştırılması gereken öteki haline dönüştürülmeye çalışıldığı” (İlhan, 2001, s.10) görülür. Özellikle resim sanatı ve edebiyatta şarkiyatçılığın etkisinin yoğun bir biçimde hissedildiği 19. yüzyılda ortaya çıkan pek çok oryantalist tablo ve seyahatnamede; Doğu, Avrupalılar tarafından aydınlatılmaya muhtaç, geri kalmış, barbar bir yer olarak gösterilerek batı sömürmesine destek veren bir araca dönüşür. 17.yüzyılda yaşamış olan önemli seyyahlarından Jean Thévenot ise bu seyyahlar arasında gezdiği yerleri mümkün olduğunca siyasi yorumlardan soyutlayarak en nesnel biçimiyle aktarmaya çalışan seyyahlardan biri olur.

YÖNTEM

Çalışmamızda, 17.yüzyılda yaşamış olan önemli Fransız seyyahlardan Jean Thévenot’nun seyahatnamesinden elde ettiğimiz bilgilerden yola çıkarak o dönemde İzmir ve Ege adalarının kültürel, sosyal, coğrafi ekonomik ve siyasi yapısı ortaya konulacaktır. Yazarın seyahatnamesinden yola çıkarak o dönemde İzmir ve çevresinin genel bir değerlendirmesinin yapılacağı çalışmada, ayrıca, söz konusu seyyahın ötekine bakış açısı hakkında bazı ipuçları aranacaktır.

1. 17. yüzyılda İzmir’e Seyahat Eden Önemli Seyyahlar

17. yüzyılda İzmir’e seyahat eden pek çok seyyah olmasına karşın, hakkında en çok bilgiye ulaştığımız Fransız seyyahlar arasında Jean Baptiste Tavernier (1605- 1689) ve Jean Thévenot (1633- 1667) gibi önemli iki seyyah sayılabilir. Genç yaşta pek çok Avrupa ülkesine seyahat etmiş olan Tavernier, 1631 yılında Doğuya seyahat etmeyi planlayarak İstanbul’a gelir. Bir süre İstanbul’da kaldıktan sonra 1632 yılında İzmir’e geçer oradan da Tokat, Erzurum, Tebriz istikametinden İsfahan’a gider ve 1633 yılında Marsilya’ya döner. Tavernier’den sonra İzmir’e gelen ve çalışmamıza konu olan en önemli seyyahlarda biri de Jean de Thévenot’dur. 1633 yılında varlıklı bir ailenin oğlu olarak Paris’te doğan Thévenot, Navarre Üniversitesi’nde öğrenim görürken, seyahat kitapları basan amcası Melchisedech Thévenot’un yayınladığı kitaplarından etkilenerek, şarkiyatçılığa merak salar. Doğu dillerini öğrenerek henüz on dokuz yaşındayken ilk seyahatine çıkar. Yirmi iki yaşındayken meslek olarak seyyahlığı seçen Thévenot, çeşitli doğu ülkelerine seyahat eder. Bu ülkeler arasında o dönem oldukça merak edilen ve yakından takip edilen Osmanlı Devleti de vardır. 1655 yılının aralık ayında Osmanlı Devleti topraklarına gelen Thévenot’nun seyahatnamesinde özellikle onun yetişmesinde etkin rol üstlenen ve dönemin ileri gelen şarkiyatçılarından olan Barthelemey d’Herbelot’un etkisi büyüktür. Seyahate çıkmadan önce bir müddet onun yanında kalıp doğu dilleri ve kültürleri

hakkında bilgiler alan Thévenot, onunla seyahate çıkmayı kararlaştırmasına karşın Herbelot son anda bazı nedenlerle seyahate çıkamayınca Jean Thévenot tek başına 31 Mayıs 1655 tarihinde Roma'dan hareket ederek Doğuya olan seyahatine başlar. 2 Aralık 1655 tarihinde İstanbul'a varan Jean Thévenot, 30 Ağustos 1656 tarihine kadar dokuz ay İstanbul'da kalır. Bursa, İzmir ve bazı Ege adalarını gezdikten sonra Kudüs'e gider. Mısır, Filistin, Irak, İran ve Hindistan'a kadar gitmiş olan seyyah, memleketine dönüşü sırasında 1667'de İran'da vefat eder. Jean Thevnot'nun Thévenot Seyahatnamesi adıyla çevrilen orijinal adı Voyage du levant olan seyahatnamesi, iki bölümden oluşur. Türkiye'yi içine alan birinci bölüm Voyage de Levant Mısır, Irak ve İran'ı içerir. İkinci bölüm ise Doğuya Seyahatin devamı niteliğinde olan "Suite de Voyage de Levant" adını taşır. Seyahatnamenin birinci kısmı 1665, ikinci kısmı 1674, tam metin ise 1727'de beş cilt halinde Amsterdam'da basılır. Dini konulardaki yorumları hariç olmak üzere verdiği bilgilerde, mümkün olduğunca tarafsız ve nesnel olmaya çalışmış olduğu görülen seyyah, bu yönüyle diğer seyyahlardan ayrılır. Ele aldığı konular açısından aşırı Hristiyan dogmacı düşünceyle pek bağdaşmayan yazar, yapıtında daha çok Türkler'in temizlik anlayışı, adaletli ve yetingen tutumu gibi özelliklerine olan hayranlığını dile getirir. Türk kahvesi, kahve kültürü ve Türk kahvehanelerine kitabında oldukça geniş bir yer ayıran Jean Thévenot, kahvenin Paris'te yaygınlaşmasına katkı sunan ilk kişi olarak kabul edilir. (Leclant, 1951, s. 3). Genellikle Osmanlı toplumunun gündelik yaşamı, gelenek-görenekleri, dini inanışları, bayramları, törenleri, hamamları, giyim tarzları, kahvehaneleri, sokakları, pazarları, mahalleleri gibi konular üzerinde durmuş olan yazar, Türklerin kişilik özellikleri hakkında oldukça ilginç ve çarpıcı bilgiler sunar.

2. Thévenot'nun Bursa'dan İzmir'e Seyahati

İzmir'e Bursa üzerinden gelen seyyah, her Perşembe Bursa'dan İzmir'e giden bir kervan olduğunu belirtmesine karşın perşembe günü kente geç geldiği için İzmir'e giden kervanı kaçırmış ve sekiz gün beklemek zorunda kalır. Kervanlarla yapılan seyahatlerin zorluğuna ve yolda sudan başka yiyecek bulunmadığına dikkat çeken seyyah, "rahat bir seyahat yapmak istiyorsanız yatmak için hamak, ekmek bozulacağı için peksimet, biraz börek, içmek istiyorsanız tulumda veya küçük bir şişede şarap, sirke, zeytinyağı, tuz, mum, her türlü kap kakak, hatta bir şamdan alınması gerektiğini" (Thévenot, s.15) belirtir. Thévenot verdiği basit ama yaşamsal öneme sahip uygulamalı bilgilerle, kendisinden sonra buraya seyahat edecek olan gezginler için de iyi bir rehber olur. Türklerin seyahat sırasında çok temkinli olduklarını ve yolculukta gerekli olabilecek her şeyi yanlarında bulundurdıklarına dikkat çekerek, "Türklerin, çölün ortasında da sanki evlerindeymiş kadar kolayca tencerelerini kaydattıklarını" (Thévenot 116) söyler. Kuşkusuz Türklerin bu konuda uzman olmaları göçebe bir topluluktan gelmelerinden ve her türlü zorluğa karşı önlem alabilecek tecrübeye sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Fransız toplumunun yabancı olduğu kervan seyahatine Thévenot ilk defa Bursa'dan İzmir'e giderken katılır. O dönemin kervanları ve kervansarayları hakkında çeşitli bilgiler paylaşan yazar, öncelikle Batı toplumuna yabancı olan kervanları," herhangi bir yere giderken yolda karşılarına çıkabilecek hırsızlara, eşkıyaya daha iyi direnebilmek için yolcuların tüm yükleriyle birlikte bir araya gelerek oluşturdukları topluluklar" (Thévenot, 2009, s.116) olarak betimler. Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan ancak Batı kültürüne yabancı olan kervansarayların seyyaha ne kadar ilginç geldiği seyahatnamesinde bir mimar titizliği ile yaptığı detaylı kervansaray betimlemesinden anlaşılmaktadır:

"Bu kervansaraylar bir hal gibi inşa edilmiş, boyları enlerinden uzun, büyük yapılarıdır. Bu yapıların ortasında büyük bir avlu bulunur; atlar, katırlar, develer ve

kervanın diğer hayvanları burada kalırlar; bu avlunun etrafı ise büyük dış duvarın içine inşa edilmiş ve onunla bağlantılı üçayak yüksekliğinde küçük bir duvarla çevrilidir. Bu küçük duvarın üstü düzdür ve altı ayak genişliğindedir. Bu tür duvarlara mastabez (mastaba) derler. Mastaba cami, medrese, han, saray gibi benzeri yapıtların yanlarında bulunan taş ya da ahşap sedirlere denir. (...) Bu kervansarayların bazıları da büyük birer ahır gibi inşa edilmiştir; bir tarafta atların bağlandığı yem tekneleri, diğer tarafta da adamların dinlendikleri, yemek yedikleri ve yatıp uyudukları mastabalar bulunur” (Thévenot, 2009, s.116).

Seyyah, 7 Eylül Perşembe günü kendisi ve uşağı için iki at ve yükleri içinde bir katır kiralayarak Bursa’dan İzmir’e gitmek üzere kervana katılır. Bursa merkezden İzmir’e giderken kullandığı güzergâh sırasıyla Tahtalıköyü, Ulubat köyü, Susurluk, Gelembe kasabası, Palamut köyü ve Manisa olur. Ulubat’ta bir gece konaklayan Thvenot Susurluk’ta bir çaydan geçerken kullandıkları tahta köprünün çok aralıklı olması ve çürümüş olmasından dolayı buradan geçerken düşüp boğulmaktan ya da boynunu kırmaktan epey korktuğunu itiraf eder. Bugünkü İzmir yoluna otuz kilometre uzaklıktaki Gelembe kasabasından İzmir’e kadar yolun güzel olduğunu ancak Palamut köyünde kervansaray ve mola yeri olmasına rağmen hırsızlarla karşılaşmak istemedikleri ve onları atlatmak istedikleri için durmayıp yollarına devam ederler ve sadece hayvanları dinlendirmek için kısa bir süre ovada soluklanırlar. O sıralar yollarda çok fazla şaki (eşkiya) olduğundan, “bunların Dardanel savaşıdan kaçan çoğunluğunun Berberilerden oluşan acımasız insanlar oldukları için bunlara karşı silahlarıyla sürekli tetikte olduklarına” (Thévenot, 2009, s.117) dikkat çeker. Kervanda kervana muhafızlık yapsınlar diye tutulmuş atlıların da olduğunu belirten Thévenot’nun bahsettiği bu bölge, ticari açıdan önemli bir kavşak noktasında bulunduğundan eşkiyalık olaylarının yaşandığı 17. yüzyılda, sık sık yol kesme ve soygun vakaları gerçekleştiği bir noktada olduğu anlaşılmaktadır.

Manisa’ya geldiklerinde buranın büyük bir kent olduğunu, güzel bir kervansarayda kaldıklarını, aradıkları her şeyi burada bulduklarını, burada ayrıca Rumların da yaşadığından bahseder. Yazarın büyük bir kent olarak nitelendirdiği Manisa, 17. Yüzyıla kadar Osmanlı Devleti tarihinde şehzadeleri saltanata hazırlayan önemli kentlerden biri olmuştur. Bu dönemde kente özellikle gayr-i Müslim unsurlar olarak Yahudilerin ve Hristiyan olarak da Rumların olduğu görülmektedir. Manisa kenti, Osmanlı tarihinin en önemli padişahlarından Fatih Sultan Mehmet, Kanuni Sultan Süleyman gibi padişahların ilk yöneticilik tecrübelerini yaşadıkları kentler arasındadır. Özellikle “16. yüzyılda, Yavuz Sultan Selim’in eşi ve Kanuni Sultan Süleyman’ın annesi Hafsa Sultan’ın, oğluyla beraber Manisa’ya gelmesiyle Manisa, Osmanlı tarihindeki en parlak devrini yaşar” (Jorga, 2005, s. 293). Ancak 17. Yüzyılda sancağa çıkma geleneği kaldırılıp şehzadelerin artık Manisa’ya gönderilmeyişi ve savaş gibi nedenlerle Manisa’nın parlak dönemi son bulur. Thévenot’nun ifadelerinden çıkarıldığı üzere seyyahın ziyaret ettiği yıllarda hala büyük ve zengin bir kent olduğu anlaşılan Manisa’da iki gün kalan seyyah, 16 Eylül Cumartesi günü İzmir’e varır.

3. İzmir’in 17. yüzyıldaki Tarihi ve Sosyo Ekonomik Görünümü ile Seyyahın İzmir İzlenimleri:

Hellenistik Dönemde kurulmuş olup daha sonra sırasıyla Roma, Bizans, Beylikler ve Osmanlı imparatorluğu egemenliğine girmiş olan İzmir, tarih boyunca önemli kültür, sanat, bilim ve ticaret merkezlerinden biri olmuştur. Şairlerin babası olarak bilinen Homeros’un doğduğu yer kabul edilen ve dünyanın yedi harikasından biri olan Artemis Tapınağının

bulunduğu kent, efsanelere göre adını günümüzden 3500 yıl önce, Meles Çayı kıyılarına inen kadın savaşçılar olan Amazonlar'ın kraliçesi Smyrna'dan (Simirna) alır. İzmir'in Osmanlı egemenliğine geçişi ise 15. yüzyıla denk gelir. 16 yüzyılın sonuna kadar küçük bir kasabayı andıran İzmir'e karşın Sakız Adası deniz ticaretinde daha etkin olduğundan önemli bir yerleşim yeri olarak kabul edilmektedir. 1566 yılında Sakız Adası'nın Osmanlı egemenliğine girmesinden sonra, burada yaşayan tüccarların ve bazı ada sakinlerinin İzmir'e göçü, İzmir'in ticarî canlılığını artırır. 1575 tarihli tahrir kayıtlarına göre, İzmir'in nüfusu 3400 civarına ulaşmıştır (Kütükoğlu, 2000, s.13-25). 1610 yılında İngiltere ve Fransa Konsoloslukları Sakız'dan İzmir'e taşınır. 17. yüzyıldan itibaren gelişen ticaretle birlikte kentte farklı bir kültürel yapı oluşur. Doğuya ticaret yapmak üzere gelen Levantenler, Ortodoks Rumlar, Ermeniler, Yahudiler ve Müslüman Türkler çok kültürlü bir kent kültürü oluştururlar. Bu dönemden itibaren kentin ekonomik yapısı ve fiziksel görüntüsü de değişerek gelişmeye başlar. 1655 yılında yazdığı seyahatnamede Thévenot'nun da belirttiği gibi, “kentin bulunduğu kıyıda gümrük yer alır, daha sonra konsolosların ve Frenk tüccarların evleri sıralanır” (Thévenot,2009, s. 118). Sadece önemli bir ticaret merkezi olma özelliği ile değil aynı zamanda her dönemde batılı gezginlerin gözünde güzelliğin ve zenginliğin simgesi olmuş olan İzmir, genellikle dönemin Avrupa kentleriyle kıyaslanmıştır. 17. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar yazılan seyahatnamelerdeki ortak özellikler genellikle kentin doğal ve tarihi güzellikleri ve zenginliği ile ilgilidir. Zorlusoy'un ünlü yazar ve seyyahların İzmir'le ilgili alıntılarına yer verdiği yapıtında belirttiği gibi, “İzmir pek çok Avrupa kenti ile karşılaştırılır. Örneğin Marquis de Nointel'in gezi yazısını yorumlayan M. Abert Vandal bu gezginin kenti görür görmez kentin: “doğunun dingin, güleç ve çekici imgesini sunduğu izlenimini edildiğini düşünür. M. le Comte de Choiseul-Gouffier'in İzmir için ilk izlenimi: "Sanki Amsterdam'da ya da Bordeaux' dasınız" olur. Chateaubriand' a göre ise İzmir, "Atina öğrenleriyle Kudüs'ün yıkıntıları arasında yer alan bir başka Paris'dir” (Zorlusoy, 2013, s.18-19).

Tarih boyunca deprem ve salgın gibi pek çok doğal felaketle karşı karşıya kalmasına karşın her seferinde yeniden ayağa kalkan İzmir hiç kuşkusuz konumu ve doğal güzellikleriyle her dönem kendisinden fazlasıyla söz ettirmiş kentlerden biridir. Ünlü tarihçi Herodot, İonların yerleştiği İzmir ve çevresini tanımlarken, “kentlerini bizim yeryüzünde bildiğimiz en güzel gökyüzü altında ve en güzel iklimde kurmuşlardır” (Herodotos 62) ifadelerini kullanır. Thévenot'nun İzmir ile ilgili ilk izlenimi, kentin “hem Türklerden hem Hristiyanlardan oluşan epey kalabalık bir nüfusu olmasına karşın oldukça iç karartıcı ve pek müstahkem sayılmayacağı” (Thévenot,2009, s.118) yönündedir. Ancak ilerleyen sayfalarda seyyahın, kentin güzelliği ve zenginliği konusunda yaptığı çeşitli açıklamalara rastlanır. Tarım açısından oldukça verimli bir arazide yer alan İzmir'in çevresinde çok bereketli, özellikle zeytin ağaçları açısından zengin ve bostanlarla dolu bir ova uzandığından ve bu kentte kalmanın çok keyifli olduğundan söz eder (Thévenot,2009 s.118). Kentin verimliliği ve zenginliği konusuna sıkça vurgu yapan seyyah, “İyi bir İzmir şarabı kadar güzeline rastlamadığını ve Frenklerin üzümü şehirden küfeyle alıp şarabı evlerinde yaptığını” (Thévenot,2009 s.118) belirtir. Hayvancılık konusunda ise daha çok keklik yetiştiriciliğinden ve bu kekliklerin ucuz ve lezzetli oluşlarına vurgu yapar. İzmir'in güzelliği ve ucuzluğu karşısında hayranlığını dile getiren Thévenot buna karşın kentte sık sık deprem olduğuna ve kentin güzel konumundan dolayı birçok kez yıkılmasına karşın kentin tekrar kurulduğuna dikkat çeker. İzmir'de “depremsiz bir yıl geçmez ve bana birkaç yıl önce kırk gün boyunca çok büyük ve her yarım saatte bir tekrarlanan sarsıntılar yaşandığını, körfezde demirli duran gemilerin de depremden etkilendiğini, suların dibindeki toprak sarsıldıkça onların

da sarsıntıyı hissettiğini anlattıklarını (119) belirtir. Thvénot İzmir’de yaşanan depremler hakkında yerel halktan bilgi aldığı gibi onun bahsettiği yıllara denk gelen diğer seyahatnamelere bakıldığında da İzmir hep depremlerle anılmıştır. Örneğin 1638- 1663 yılları arasında Doğu’ya beş seyahat gerçekleştiren Tavernier’ nin Nisan 1664 de İzmir’e uğradığı ve Nisan 1664 İzmir depreminden bahsettiği görülür. Kentin tarihi konusunda oldukça bilgi sahibi olduğu anlaşılan seyyah öncelikle İzmir’le ilgili tarihi bilgiler verir:

“İyonya’nın bu önemli kenti eskiden Tantalus tarafından kurulmuş ve sonra Smirna adını almıştı; bu ad, o devirlerde Asya’yı istila eden ve bu kenti de alan Amazonlardan birinin adından geliyordu. Çok uzun süre sonra şehir bir depremle yerle bir olmuş ve Marcus Antonius tarafından limanın kolaylığından yararlanmak için denize daha yakın bir yere yeniden kurulmuştu. Ozan Homeros’un burada doğmasıyla övünen kente Türkler şimdi “İzmir” demektedir” ((Thévenot,2009, s.118).

Thévenot kent hakkında paylaştığı genel bilgiler dışında bölgenin mimarisi ve kültürel unsurlarını yansıtan çeşitli yapılar ve antik kalıntıları üzerine de gözlemlerini sunar. Kente egemen olan ve harap halde bulunan bir kaleden bahsederken onun detaylı bir tasvirini yapar: “Orada tamamı kaya içine oyulmuş, beş ağzı ve birçok su yolu olan büyük bir sarnıç görünmektedir. Bu kalenin altından bir Rum Kilisesi olan Aya Paraskevi’ye giderken büyük bir amfiteatr görülür. Aziz Yuhanna’nın çömezi ve Smirna piskopozu Hagios Polykarprios burada öldürülmüştür. Amfiteatr çok yüksektir. Magistratum’ların locaları olan beş niş yukarıda hala durmaktadır” ((Thévenot,2009, s .118). Thévenot’nun seyahatnamesinde de görüleceği üzere 17. yüzyılda Osmanlı Devleti egemenliğinde bulunduğu süre içinde İzmir’de pek çok farklı din ve etnik kökene sahip kişiler barış içinde yaşamaktadır. Hiç şüphesiz bunun nedeni Osmanlı Devleti’nin adaleti önceleyen yönetim tutumundan kaynaklanmaktadır. Osmanlı Devleti fethettiği yerlerde yaşayan halka, o halkın dinine ve mezhebine hoşgörüyle yaklaşmış, Müslümanlar kadar Müslüman olmayan kişilerin de her türlü hakkını korumaya dikkat etmiştir. Thévenot’ nun da belirttiği gibi bu dönemde “şehirde adaleti dağıtan bir kadı vardır. Hem birçok Türk hem de çeşitli ülkelerden, Rum, Ermeni ve Latin birçok Hristiyan yaşar” ((Thévenot,2009, s.118).

O dönemde Osmanlı Devleti’nde farklı din ve mezheplere hatta çok az sayıda mensubu bulunan tarikatlara karşı ne kadar hoşgörülü olduğu seyyahın kentte yer alan dini yapıların sayısı ve çeşitliliğinden çıkarılabilir. Örneğin, “Rumların bir metropoliti ve iki kiliseleri, Aya Yorgi’de keşişler, Ermenilerin iki kilisesi ve Latinleri temsilen de Fransa konsolosunun evinin hemen karşısında kendi kiliseleri olan Fransisken dilenci tarikatının kilisesi bulunmaktadır. Cizvitler de içinde kilisesi de olan bir konağa sahiptir” ((Thévenot,2009, s.119). Seyyahın sözünü ettiği Fransisken ve Dominiken Tarikatları, geçimlerini halkın verdiği sadakalarla sağlayan, yoksulluk içinde yaşamayı öncelik edinmiş ve yoksul halk çevrelerinde İncil’in hükümlerini yayan Hristiyan tarikatlardandır. Thévenot, İzmir’den karayolu ile Efes ve Kuşadası’na geçmek istemesine karşın o sıralar Venedikliler ile Osmanlı Devleti arasında Çanakkale’de yapılan deniz savaşından kaçan eşkıyalar bu bölgede saklandıkları için pek güvenli olmadığı gerekçesiyle Fransız Konsolosunun da tavsiyesine uyararak bu bölgelere deniz yoluyla gitmeyi tercih eder. İlk olarak gemi ile Sakız Adası’na, oradan Sisam’a ve fırtınalı bir havada deniz yoluyla Kuşadası’na gelen seyyah 1656 yılı Kasım ayında o zamanki adıyla Scala Nuova olan Kuşadası civarında yaşadığı zorlu deniz yolculuğunun canlı bir betimlemesini yapar. “Güçlü fırtınada limandaki gemilerin bile kaybolduğundan, yelkenleri dahi açamadıklarından, şaykanın yelken direklerinin tamamının kırıldığından, üç denizcinin bu

fırtınada denize düşmesine rağmen halat atılarak tekneye çektiklerinden ((Thévenot,2009, s.151) bahsederken, okuru olayın içine çeken canlı bir anlatım tarzı benimser. Thévenot fırtınanın kesilmesinden sonra Efes'e gideceğini söylemesine rağmen gelmiş olduğu yelkenli ile Sakız Adası'na devam eder ve yine denizyoluyla Bodrum istikametinde seyahatini sürdürerek Rodos'a kadar pek çok Ege Adasını ve bu adalarda bulunan köyleri ziyaret eder.

4. 17. Yüzyılda Ege Adaları

Yıllarca Osmanlı Devleti egemenliğinde kaldıktan sonra Balkan savaşları sürecinde Türk topraklarından ayrılmış olan Ege Adaları, her zaman önemli ticari hareketliliklerin yaşandığı ve pek çok seyyahın gezip görmeyi hayal ettiği yerleşim yerlerinden biri olur. Tuncel'in de belirttiği gibi, aslında "Rodos ve dolaylarında birkaç ada bir tarafa bırakılacak olursa Anadolu toprakları önünde yer alan bütün adalar Anadolu'yu taşıyan platformun üzerindedirler ve fizikî bakımdan Anadolu'nun bir parçası sayılırlar" (Tuncel ve Bostan, 2012, s. 27). Anadolu'nun fethi ile Ege Adaları ile de ilgilenmeye başlayan Türkler, Malazgirt Savaşı'ndan on yıl sonra batı Anadolu'da ilk Türk yerleşim yerlerini kurarlar. 1522 yılında Osmanlı Devleti komutanı Serdar Mutfapa Paşa'nın Rodos Adasını almasıyla birlikte Rodos'a bağlı pek çok ada da Osmanlı egemenliğine geçer. 1911 de Osmanlı Devleti'ne savaş ilan eden İtalyanlar, Rodos ve İstanköy ile On iki Ada'yı işgal ederler. Daha sonra İtalya'nın II. Dünya Savaşı'nda yenilgiye uğraması sonucu 1947'de imzalanan Paris Barış Antlaşması ile adalar silahtan arındırılmak şartıyla Yunanistan'a verilir (Doğan, 2013, s. 85).

4.1. Khios Kenti -Sakız Adası

Ege Denizi'nde, bugün Yunanistan sınırlarında yer alan Khios (Sakız) Adası yakınındaki birkaç küçük adayı içeren ve yine Khio adını taşıyan kentin bulunduğu ve sakız ağaçlarının çokluğundan dolayı bu adı almış bir adadır. İzmir'in Çeşme ilçesine yaklaşık sekiz kilometre gibi kısa bir mesafede yer alan bu ada 1566 yılında Osmanlı egemenliğine girmiş olmasına rağmen Latin ve Rum kökenli halk statüsünü korumuştur. Özellikle 17. Yüzyılda, Mısır, Suriye ve Filistin gibi doğu ülkelerine yapılan Hac ve deniz ticaretinin uğrak yeri olması nedeniyle önemli bir konuma sahiptir.

Thévenot 1656 yılında İzmir'e gerçekleştirdiği seyahatten sonra Asya'ya geçme niyetinde olsa da Khios (Sakız) kenti ve bu adada bulunan doğa harikaları hakkında duyduğu övgü dolu sözlerden sonra bu fırsatı kaçırmamak için küçük bir kayık kiralayarak 11 Ekim sabahı denize açılarak Sakız kentine gider. Havanın bozmasıyla kayıkta ufak bir tehlike atlatır. Ayrıca haydutlardan korktuğu için karaya yakın bir yerde sandalda yatar. Ege adalarında haydutların hiç eksik olmadığını belirten seyyah, bu haydutların yakaladıkları Frenkleri Türklerden korktukları ve Türkiye'nin herhangi bir limanından karaya çıkarmaya cesaret edemedikleri için yakaladıkları Frenkleri Rodos'a götürüp Barbarie gemilerine sattıklarından bahseder. Burada söz konusu Barbarie'ler ile genel adıyla Berberi olan Fas, Cezayir, Tunus gibi Mısır'ın batısında kalan tüm Kuzey Afrika ülkeleri kastedilmektedir. Diğer önemli bir detay da eğer Türk limanlarına çıkarılırlarsa Fransız sefirinin onları serbest bıraktıracak olmasıdır. Seyyahın bu ifadelerden söz konusu dönemde Türk Fransız ilişkilerinin iyi olduğu ve Fransız elçiliklerinin vatandaşlarına sahip çıktığı sonucu çıkarılabilir. Thévenot Sakız'a gittiğinde Fransız konsolos naibi olan Mösyö Mille'nin evinde kalır. Kentin İzmir'e bağlı olduğu ve Fransa'nın İzmir konsoloslğunun bu kentte de bir Fransız konsolos görevlendirmesi bu kentte o dönem Fransız nüfusunun çok olduğunun göstergesidir. Seyyah, Sakız'ın küçük ama kalabalık bir kent olduğu, nüfusun çoğunun Rum (Ortodoks) veya Latin (Katolik) Hristiyanlardan

oluştüğünü ve kentte her iki kesime ait birçok Kilisesi, din görevlisi ve rahibe manastırları olduğunu dile getirir. Thévenot'nun izlenimine göre buradaki rahibe okullarında buluna rahibeler Fransa'dan daha özgür bir ortama sahiptir. "Bu rahibeler manastıra girerken kendi konutlarını satın alırlar, canları istediğinde dışarı çıkar, hatta diledikleri zaman manastırı terk ederler; sırma, sim ve ipekten işlemeler yaparlar; Rum kadınları bu alanda çok başarılıdır, mendillerin, keselerin ve benzeri şeylerin üzerine çok güzel çiçek nakışları işlerler" (Thévenot,2009, s.121).

Thévenot'nun seyahatnamesinden o dönemde Osmanlı devletinin ve Türk halkının Osmanlı himayesinde bulunan gayrimüslimlere oldukça hoşgörülü davrandığı açık ve net bir biçimde aktarılmıştır. Seyahatnamede Türklerin Khios'a egemen olduktan sonra kalenin içinde bulunan piskoposluk kilisesinin camiye dönüştürdükleri ancak iki ülke Fransa Kralı ve Padişah arasındaki antlaşmaya göre piskoposa da kentin içinde aynı boyda, ende ve yükseklikte yeni bir kilise yapma izni verildiğini ve bu kilisenin de sorunsuz bir biçimde inşa edildiği belirtilir. "Söz konusu antlaşmada, Türklerin Hristiyanların kilisesini asla yıkmayacakları, ellerinden almayacakları, Hristiyanların kiliseleri istedikleri gibi kullanabilecekleri, ama Hristiyanların da yıkılmış veya yıkılan kiliseleri onaramayacakları veya yeni kiliseler inşa edemeyecekleri karara bağlanmıştır" (Thévenot,2009, s.121). Ayrıca İzmir de bulunan Fransız konsolosunun satın aldığı bir araziye Fransızlara bağışladığı ve ölen Fransızların buraya gömüldüğü de aktaran seyyahın, "Rahiplerin açtığı okula devam eden pek çok öğrenci olduğunu ve burada edebiyat ve Hristiyan doktrininin öğretilendiğini" (Thévenot,2009, s.122) belirtilmesi de bu hoşgörünün bir göstergesidir. Adada yaşayan halkın Osmanlı himayesinde ne kadar özgür olduğu Thévenot'nun bile hayretle karşıladığı pek çok örnekle onun dilinden aktarılır. Thévenot'nun belirttiğine göre, "Tüm adada otuzdan fazla Katolik ve beş yüzden fazla Ortodoks kilisesi bulunmaktadır: Hepsi de tam teşekküllüdür ve ayinler Hristiyan dünyadaki gibi tüm merasimleriyle birlikte yapılmaktadır. Türkler buna hiç engel koymamakta, herkes kendi dininde özgürce ibadet etmektedir: Hatta ayin alayları bile halka açık bir biçimde yapılabilmekte, Şaraplı Ekmek yortusu gününde, Kutsal haç sokaklarda bir tente altında hiçbir korkuya kapılmadan, Türklerden yana bile bir saygısızlık karşılaşmadan dolaştırılır" (Thévenot,2009, s.122). Seyyahın verdiği örneklerde, bu dönemde Osmanlı devletinin oldukça demokratik bir yönetim biçimini benimsediği, Türklerin yetkisi altında olan ama Hristiyanlar tarafından idare edilmekte olan bu yerleşim yerlerinde halkın serbestçe davranmalarına izin verildiği görülmektedir. Buna karşın kentte yaşayan Hristiyanlar, Yahudilere karşı aynı hoşgörüyü göstermemektedir. Türkler Hristiyanlar tarafından kötü muameleye maruz kalan Yahudilerin güvenliğini sağlamak için kent surlarında sadece Türkler kalmasına rağmen "Yahudileri Hristiyanlara karşı korumak için çevresi bir mil olan bu hisarın içinde onlara da her yıl ödedikleri belli bir miktar karşılığı Türklerle ikamet etme fırsatı tanındığına" (Thévenot,2009, s.122) dikkat çekilir. Yahudilere tanınan bu ayrıcalık hiç kuşkusuz bu bölgede Hristiyan ve Yahudiler arasında çıkabilecek çatışmayı önlemek ve azınlıkta olan Yahudilerin güvenliğini sağlamak için alınmıştır. Çünkü Thévenot'nun da belirttiği gibi, " Hristiyanlar Yahudilere genellikle kötü muamele etmekte ve Hristiyanların yanında kendilerini rahat ve emniyette hissetmemektedir" (Thévenot,2009, s.122). Thévenot seyahatnamesinde adada bulunan pek çok kilise ve manastırın adlarını sıralayarak burada yaşayan din adamlarının ve halkın yaşayış biçimlerine değinir. Hatta "Türklerin başka hiçbir yerde Hristiyanların çan bulundurmasına izin vermezken Khios adasında yaşayanların her köyde çanları olduğuna" (Thévenot,2009, s.127) da dikkat çeker.

Seyyah, bu adadan başka bir yerde toplanmadığını duyduğu sakız ağaçlarını görmek için adanın güneydoğusunda bulunan Calimacha (Kallimasiya) köyüne gider. Başka yerlerde de bu tür sakız ağacı olmasına rağmen başka yerlerden gelen sakız ağaçlarının Khios'daki kadar bol ve iyi olmadığını ve sakız üretimi yapan köylerin adanın güney ve güney doğusuna doğru konumlandığını öğrenir. 19. Yüzyıl başlarında Osmanlı kadısı ve aynı zamanda seyyah olan Haşim Efendi de Thévenot'yu destekler nitelikte, "tahsildar yapılan bölge ile üretici köyler arasında bir dağ bulunduğunu, bunun on zira (bir zira yaklaşık 75-90 cm'dir) kadar ötesine dikilen bir sakız kökünün dahi tutmayıp kurduğunu" (Haşim Efendi, Mecmua, s.26) belirtmektedir. Sakız üretimi süreci ve sakızın faydaları (tükürük ifrazatını artırır, ayrıca dişleri beyazlattığı ve ağzın iyi kokmasını sağladığı) hakkında detaylı bilgi veren Thévenot, o dönem sakızağacı olan yirmi iki köyün ve toplam yüz bin sakızağacının varlığından ve "burada yaşayanların padişaha her yıl üç yüz sandık sakız vermek zorunda oluşlarından" (Thévenot,2009, s.124) bahseder. Seyahatnamede verilen bu bilgiler dönemim idari, ekonomik, coğrafi yapısı hakkında önemli ipuçları taşımakta ve arşiv çalışmalarına katkı sunduğu açıkça görülmektedir. Seyyahın Sakız Adası ile ilgili dikkat çektiği bir diğer yer ise M.Ö 8. Yüzyılda bu adada doğup yaşadığı tahmin edilen antik Yunan şairi Homeros'un okuludur. Antik Yunan şiiri ve mitolojisinin kurucularından kabul edilen, İlyada ve Odysseia'nın yazarı olan Homeros'un Sakız Adası'nda hayatını sürdürmüş olduğu rivayet edilmektedir. Khios'a yaklaşık bir mil uzaklıkta deniz kıyısında bulunan Homeros'un okuluna gidererek buranın betimlemesini yapan yazar, "yüksekçe bir kaya; üzerinde aynı kayanın üç metreye üç metre oyulmuş kare biçiminde ve sunağı andıran bir yer var; çevresinde de birkaç hayvan kabartması görünüyor. Bir öküz, bir kurt ve başka benzer hayvanlar gördüğünü ve Homeros'un okulu denen yerin burası olduğunu" (Thévenot,2009, s.127) aktarır. Bu yerin yakınında ise Ananato adında bir köyün varlığından ve Khios'luların şairin bu köyde doğduğundan bahsedilir. Hatta bu köyde şaraplarıyla ünlü bir bağın da herkes tarafından "Homeros'un bağı" (Thévenot,2009, s.127) diye anıldığına da vurgu yapılır.

Thévenot, Khios adasında bulunan eline geçen bir hatırat yazmasından hakkında bilgi edindiği ama aslında gitmediği bazı köyler hakkında da bilgiler verir. Bu hatıratın sahibi ile ilgili detaylı bilgi vermese de bu kişinin yıllarca adada yaşamış olduğu ve 1637 yılında nisan ayında bu köylerden birinde olduğu belirtilir. Khios' a bağlı bu köylerin ortak özellikleri çok verimli ve güzel oldukları yönündedir. Thévenot seyahatnamesinde en küçük köylere kadar nüfus ve geçim kaynakları hakkında bilgiler vererek bu dönem üzerinde çalışma yapan tarihçi, coğrafyacı ve sosyologlara oldukça ciddi kaynaklar sunar. Seyahatnamesinde Sakız Adasındaki köylerin adlarını ve nüfus durumlarını tek tek veren "Thévenot'nun belirttiği köy adlarıyla Osmanlı sayımlarında belirtilenler birbirleriyle hemen hemen aynıdır" (Emecen, 2011, s. 6). Thévenot'nun seyahatnamesinde sözünü ettiği Sakız Adasında bulunan köylerin nüfus ve geçim kaynakları aşağıdaki tabloda çıkarılmıştır.

Tablo 1: Thévenot'nun Seyahatnamesinde adı geçen Köyler:

ADANIN KÖYLERİ	NUFUSU	GEÇİM KAYNAĞI
Kardamila	500	Tarım
Vich	300	-
Campia	100	Tarım ve ormancılık
Spartunda	50	Hayvancılık (Halkın tamamı çoban)
Hagia eleni kasabası	200	Hayvancılık
Volliso	1500	İpek Üretimi
Fitta köyü, 50 kişi ,	50	Buğday ve hayvancılık
Lecimlimonia	50	Hayvancılık ve tarım
Elata köyü	-	Keklik Evcilleştirme
Armolia, 2000 kişi yaşar, 30 kilisesi var.	500	Tarım (sakız ağacı)
Pyrghi	2000	30 kilisesi olduğu belirtilmekte
Mesta Köyü	300	-
Kalamoti	700	Kayda değer bir yapısı olmadığından bahsedilir.
Chiny,	300	Hiç binası yok
Vessa	200	-
Hagios Yeoryios	200	-

Flatsia,	200	-
Vuno	500	-
Nemita Köyü	2500	-
Didyma, Ekso, Myrmigni, Salopatami	150-300	Dokumacılık

Bu köylerde yaşayanların kendilerini korsanlara karşı savunmak ve adadaki sakız ağaçlarını korumak için “köylerin üçü dördü bir araya gelerek adanın çevresine üçer dörder mil uzaklıkta kaleler ve hisarlar inşa ettiklerinden, civardaki her köyün buralarda nöbet tutmak üzere burçlara ikişer kişi gönderdiğinden ve kayık, gemi, kadirga gibi birilerinin yaklaştığını görünce herkese haber verdikleri ”(Thévenot,2009, s.131) belirterek, bu dönemde halkın kendini savunmak için geliştirdiği çeşitli yöntemlere dikkat çekilir. Khios'un bir kenti ve altmıştan dan fazla kasabası olduğundan ve bunların çoğunda sadece Hristiyanların yaşadığından bahseden Thévenot, adada sık sık deprem olduğunu ve kuraklığa karşı adada her şeyin yeterli ölçüde var olduğunu da yineler. Kekliklerin nasıl yakalanıp evcilleştirildiğine dair bilgiler veren seyyah, bazı köylülerin " kamusal keklik çobanı" gibi olduklarına, keklikleri "kendilerini yemleyenin etrafında toplandıklarına ve akşam olunca hiç eksiksiz sahiplerinin yanına toplandıklarına, kendilerini yemlemeye götürenin ısıklık sesini öyle iyi tanıdıkları için başka biri ısıklık çalınca gitmediklerine” (Thévenot,2009, s.132.) dikkat çekerek halkın geçim kaynağı ve yaşam tarzına dikkat çeker. Sakızlıların hemen hemen hepsinin Hristiyan olduğunu ve adada çok az Türk'ün bulunduğunu belirten yazarın, özellikle, “ada sakinlerinin istedikleri gibi yaşadıklarına, akla gelebilecek her türlü özgürlük içinde kendi dinlerinde ibadet ettiklerine, sadece Türklerin uyruğu durumunda olup onlara haraç verdikleri ama bu nedenle hiç hırpalanmadıkları ve üzerlerine ek vergiler bindirilmediğini” (Thévenot,2009, s.133) belirtmesi ise dönemin siyasi ve idari yapısının anlaşılması ve Türklerin farklı dinlere olan hoşgörüsünü destekleyen önemli bir kaynak bilgisidir. Adada yaşayan halkın mizacı hakkında da bilgiler veren seyyah, ada sakinlerinin Cenevizlilere benzediklerine, Ceneviz usulü giyindiklerine, boylu poslu olmalarına rağmen epey çirkin olduklarına, Fransızlara düşman olduklarına, İspanyolları daha çok sevdiklerine ve "Hristiyan egemenliğinden çok Türklerinkini tercih ettiklerine” (Thévenot,2009, s.133) vurgu yapar. Doğuştan ticari bir zekâyâ sahip olmalarına karşı adada hemen hemen hiç okul olmadığı ve halkın cahil olduğu konusunda düşüncelerini belirten yazar, ada sakinlerinin millet olarak Rum olduklarına, zevke sefaya ve içkiye çok düşkün olduklarına, kadınlarının ise çok güzel ve endamlı olduğuna, kıyafetlerine özen gösterdiklerine, dans etmeyi sevdiklerine ve kadın erkek karışık halde halka yapıp akşamdan başlayarak bütün gece hep birlikte dans ettiklerine vurgu yaparak onların yaşam tarzı hakkında bilgiler sunar. Sakız adasında yaşayan halkın özgürlüklerine ve eğlenceye düşkün olduğu sıkça vurgulanır. Seyyahın gitmediği ama seyahatnamesinde yer verdiği diğer köylere gelince hiçbir Türk'ün yaşamadığının altını çizdiği, Rumlar tarafından yönetilen ama padişaha haraç veren Patino adası ile, Niksia, Paros, Delos, Mykonos, Tinos, İos, Santorino, Policandre, Milo, Sifanto, Thermia,

Ajora ve Skyra adalarıdır. Seyyahın bizzat gidip görmese de sağlam bir kaynak kabul edilebilecek bu bilgileri nereden aldığı belirtilmemiştir. Seyyah bu bölümde adalarla ilgili daha çok halk tarafından aktarılmış hikâyelere ve adadaki yaşam tarzına ait bilgiler verir. Thévenot'nun verdiği bu bilgiler dönemim ekonomik, sosyal ve idari yapısını anlamak açısından önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır.

4.2. Samos (Sisam) Adası ve Nikaria (Ahikerye) Adaları

Küçük bir çayka ile Samos ve Nikaria'ya giden yazar, çaykaya çeşitli yiyecek ve bir kaput koyar. Eskiden denizcilerin kullandığı bir tür askeri giysi olan kaput, kıyafetlerin üzerine giyilmekte olup, gerektiğinde yatak- yorgan yerine geçmektedir. Seyyah bu bölümde çaykanın ne olduğuna dair denizcilikle ilgili bilgilerin yanı sıra deniz yolculuğunda bulunması gereken araç gereçlere ilişkin pratik bilgilere de yer verir.

Büyük filozof Pisagor, talihiyle ünlü Polykrates ve birkaç Sibylla'nın burada doğduğu için şöhretli bir yer olan Samos'un çorak (Thévenot, 2009, s.149) olduğu belirten yazarın, sözünü ettiği Polykrates, MÖ 6. yüzyılın ortalarında Samos'da yönetimi zorla ele geçiren bir Tirandır. Saldırgan bir yönetici olmasına karşın edebiyat ve kültürü desteklemiş, kütüphane kurmuş, lirik şair Anakreon'u sarayına almış ve onun yönetiminde "Samos'ta çok geniş kent surları inşa edilmiştir" (Paksoy, 2018, s. 560). Seyyahın Polykrates'e talihiyle ünlü diyerek gönderme yapmasının nedeni ise onun bu başarılarının mısır firavunu Amasis'in dikkatini çekmiş olmasından ve ünlü firavunun, girdiği her işten başarıyla çıkan bir kimsenin talihinin zamanla ters döneceğini, sonunun fena olacağını belirten bir mektup yazarak Samos'a göndermiş olmasındandır. Diğer taraftan seyyahın birkaç Sibylla da burada yaşamış dediği Sibylla ise kâhin kadınlara verilen isimdir. Thévenot'nun bu düşünür ve efsanevi kişilere gönderme yapması onun felsefi ve kültürel anlamda derin bilgi birikiminin göstergesidir. Adada bulunan topraklar çorak olduğu için yoksul halkın geçim kaynağının süngercilik olduğu, padişaha haraçlarını süngerle ödedikleri ve tüm Türkiye'nin sünger ihtiyacının buradan karşılandığını belirtilir. Bizans imparatorluğu devrinde yüksek mevkilerdeki kişiler bir suç işlediklerinde bu adaya sürgün edilirlirmiş. Zor hava şartlarıyla boğuştuktan sonra tekrar Sakıza dönen seyyah " kötü havayı gören kaptanın, Türklerin Kuşadası dedikleri Skala Nova (Çeşme) limanına demirlemeyi teklif ettiğini ve kendisinin bunu oraya sadece yarım saatlik uzaklıkta bulunan Efes'e gidebilmek için iyi bir fırsat olacağını düşündüğü için çok istediğini ancak "bazı Sakızlıların bu mevsimde Scala limanına gitmenin tehlikeli olduğunu belirtmelerinden dolayı gidemediklerini" (Thévenot,2009, s.151) hatırlatır.

4.3. İstanköy (Kos) ve Bodrum

Seyyah, Samos'a doksan mil uzaklıkta bulunan Bodrum Yarımadası'nın karşısında yer alan İstanköy (Kos) adasına su ikmal yapmak üzere demir atar. Hıristiyanlar olarak karaya hiç çıkmadıklarını çünkü kısa bir süre önce adayı Venediklilere karşı korumak için sekiz yüz sipahinin geldiğini belirterek, " halka çok kötü davranan ve atlarını kiliselere sokan bu adamlar Frenklerden nefret ettikleri için mutlaka bize de kötü davranırlardı "(Thévenot,2009, s.152) diyerek önyargılı bir tavır sergiler. Eskiden Kos diye bilinen, Türkler tarafından İstanköy, Frenkler tarafından da Lango veya Isola Longa diye anılan bu adanın bereketli ve güzel olduğuna vurgu yaptıktan sonra limanın yanında bulunan kaleyi betimleyen yazar, "fazla büyük gözükmeyen kentin bu kalenin gerisinde uzandığını ve burada dalları çok geniş bir alanı kaplayan ve inanılmaz bir gölgesi olan bir ağacın varlığından" (Thévenot,2009, s.152) bahseder. Altında rahatlıkla iki bin kişi barınabildiğini, dallarının birçok taş sütunla ve ağaç kazıklarla

desteklenmiş olduğu ve altında dükkanlar, kahvehaneler ve oturmak için birçok sıra bulunduğunu ve meyvesinin kestaneye benzediğini söylediği ağacın, bugün Kos'ta Hipokrat çınar ağacı olarak bilinen ve efsaneye göre Hipokrat'ın öğrencilerine gölgesinde eğitim verdiği rivayet edilen çınar ağacı veya onun türünde bir ağaç olması muhtemeldir. Söz konusu ağaç, günümüzde on dört metrelik gövde çapı ile Avrupa'nın en geniş ağacı olarak kabul edilmektedir. "Eskiden bu adada meşhur bir Aesklepion tapınağı olduğundan, hekimler kralı Hypokrates'in ve ressamlar kralı Appelles'in vatani olan bu adanın şöhretinin hala korumakta olduğu" (Thévenot,2009, s.152) vurgulanır. İstanköy'de su ikmali yaptıktan sonra Rodos tarafından onlara doğru gelen bir yelkenli görünce Malta korsan gemisi olabileceğini düşünerek Bodrum'a demir atarlar. Bodrum'u İstanköy adasının karşısına inşa edilmiş bir kale olarak nitelendiren seyyah, buranın oldukça iyi bir limanı olduğunu ancak Türklerin ihmali sonucunda limanın ağzının zamanla balçıkla kaplandığını, bu nedenle de büyük gemileri alacak kadar derin olmadığını belirtir. Ertesi sabah Bodrum'da karaya çıkıp alışveriş yapmak üzere kaleye giderler. Buraya geçmeden önce yedi kapıdan geçmek gerekir. Her kapının üzerinde birçok arma göze çarptığını belirten seyyah bu kapıların detaylı bir tasvirini yaparak kaleyi betimler:

"Sağlam ve iyi durumda olan bu kalenin surları çok yüksektir ve top atışının zarar veremeyeceği bir taştan yapılmıştır;(...) Kara tarafı da oldukça sağlamdır ve surlarda hiç hasar yoktur, hepsinin yeni yapıldığı anlaşılmaktadır. (...) kalenin dışında da birçok ev var, ama onlarda kimse ikamet etmez, akşam olunca herkes, hatta sürüler bile kalenin içine çekilir" (Thévenot,2009, s.153).

Thévenot'nun çevreye ancak geçerken bir göz atabildiğini daha fazla bakamadığını çünkü "Türklerin kendisini casus sanmasından korktuğunu" (Thévenot,2009, s.154) belirtmesi ise o dönemde bu bölgelerde yabancı casusların varlığına işaret etmekte olup onun kaygısını haklı çıkarmaktadır.

4.3. Rodos Adası

4 Aralık günü Bodrum'dan Rodos'a gitmek isteyen seyyah, geminin yalpalanması sonucu "midesi bulandığı için ona acıyan bir Türk'ün çiğnemesi için ona afyon verdiğini ancak zehirlenme korkusuyla biraz çabalayarak da olsa kustuğunu" (Thévenot,2009, s.154) dile getirir. 10 Aralığa kadar hava düzelmediği için bir türlü yola koyulamazlar ve gemide beklerler. Yola çıktıklarında ise çok fazla çayka olmasından dolayı bir çayka onlara çarpar ama sadece teknelerinin gövdesinden bir parça kopar. Daha sonra teknelerini Sömbeki adası ile bir diğer meskün ada arasında kalan boğaza çekerler. Boğazı geçtikten sonra burada bir adanın olduğunu ve burada sadece Rumların yaşadığından ve sömbeki adı verilen bir çeşit tekne ile ticaret yapıldığından, bu teknelerin ilk kez burada imal edildiğinden (Thévenot,2009, s.156) bahsedilir. Rodos limanında on üç gün kalan Seyyah, bu süre içinde adayı elinden geldiğince gezmesine karşın "Türklerin dikkatli bakışlarından korktuğu için çok da dikkatli gezemediğini, tedirgin olduğunu da aktarır. Çünkü o dönemde Türlerin tüm adalarda bir Venedik baskınından çekindiğini" (Thévenot,2009, s.156) hatırlatır.

Rodos Adasının anlatıldığı bölümde, adanın konumu ve coğrafi özelliklerinden detaylı bir biçimde bahseden seyyah, bu adanın güzel iklimi, bereketli toprakları ve tarihi hakkında pek çok bilgi verir. Thévenot'nun özellikle Rodos Adası hakkında verdiği tarihi ve coğrafi bilgiler bu adanın her dönemde birçok devlet için ne kadar stratejik öneme sahip olduğunun bir göstergesidir. Seyyah, 1309 yılında Kudüs Saint Hospitaliers şövalyeleri tarafından alınan Rodos'un, Mısır halifesinin 1444 yılında burayı kuşatmasından sonra şövalyelerden çekindiği

için kuşatmayı kaldırdığını, yine 12 Mayıs 1480 II Mehmet'in adayı kuşattıktan 3 ay sonra kuşatmaya son verdiğini ve I. Süleyman'ın (Kanuni) kendisinin de ordusuyla birlikte yola çıkarak bu adanın alınmasını özellikle önemseydiğine dikkat çeker. Gerçekten de padişahın bizzat katıldığı, günlerce süren ve dört asır Osmanlı hakimiyetinde kalacak olan Rodos'un fethi ile sonuçlanan bu sefer, Türk tarihinin önemli zaferlerinden biridir. 1522 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın büyük bir donanma ve yüz bin kişilik kara ordusu ile Rodos'u Osmanlı topraklarına kattığı Rodos Fethine ilişkin bazı bilgiler paylaşan seyyahın, bu dönemde, "Rodos'ta sadece beş bin savaştının bulunduğundan bunların altı yüzünün de din adamı olduklarından ama mangal gibi yürekleri olduğundan ve başlarında da cesareti hiç eksik olmayan bir üstadı azam, Fransız Philippe de Villiers l'Île Adam bulunduğunu" (Thévenot,2009, s.157) belirtmesi, onun Fransız milliyetçiliğinin doğal bir göstergesi olarak nitelenebilir. Seyyahın "Türklerin ordusunun her türden dört yüz yelkenli ve iki yüz bin askerden oluştuğunu söylemesi, bu kuşatmanın Saint -Jean şövalyeleri tarihinde baştan sona anlatıldığını ifade etmesi ve okura Malta kuşatması tarihi gibi okunmaya çok layık bu eseri de okunmayı tavsiye ediyor olması" (Thévenot,2009, s.157) ise söz konusu seyahatnamenin Batılı okurlar hedef alınarak yazıldığının ve bu kuşatma sırasında Osmanlı ordusu karşısında Şövalyelerin başarısızlıklarına gerekçe bulma çabasını açıklamaktadır. "Türklerin Rodos'a büyük bir öfke ve çok sayıda askerle kuşatma gerçekleştirdiğinden, şövalyelerin yiğitçe Rodos'u savunduklarından, padişahın neredeyse geri dönmek üzereyken son seçimlerde üstadı azam olamadığı için öfkelenen ve tarikatına bu nedenle düşman kesilen Portekizli vaiz ve tarikatın mühürdarı Andrea d'Amaral'ın , ordugahın içine bir oka bağlı olarak attığı mektupla, kuşatma altındakilerin güçlerinin tükenme noktasında geldiğini padişaha bildirilmesi ve nerden saldırılması gerektiğini açıklamasıyla padişahın kuşatmadan geri çekilme kararından vazgeçmesiyle uzlaşa ile Rodos'un kuşatıldığı ve iki yüzyılı aşkın bir süre Şövalyelerin elinde kalan bu kalenin 1522 yılında bir tür ihanet yüzünden Rodos'un kaybedildiği (Thévenot,2009, s.160) belirtilir. Seyyahın hain olarak nitelendirdiği Andrea D'Amaral hakkında batılı kaynaklarda pek çok bilgi mevcuttur. Türkçe kaynaklarda ise Kanuni Sultan Süleyman'ın Rodos şövalyeleri arasında ajanlarının bulunduğunu konusunda tespitlere ulaşıldığını belirten İlter, "bunların en ünlüsünün, Saint-Jean Teşkilatı'nın en büyük reislerinden olan Yahudi hekim Don Andrea d'Amaral adındaki şövalye olduğunu ve söz konusu hekimin,1522 yılında Rodos adasının Osmanlılar tarafından kuşatılması sırasında, bir yandan adada olup bitenleri günü gününe rapor etmiş olduğunu ,diğer taraftan da başka ajanlar ile temas halinde olup adanın müdafaa vaziyeti hakkındaki raporları oklara bağlayarak Türk ordusuna attığını " (İlter, 2002, s. 237) dile getirir. Her ne kadar seyyahın hain olarak nitelendirdiği bu kişinin Osmanlı ordusuna çalışan bir istihbarat ajanı olduğuna ilişkin çeşitli bilgilere rastlansa da böylesine büyük bir zaferin sadece bir kişinin hainliği yüzünden kazanıldığının ima ediyor olması; seyyahın bu konuya öznel, duygusal ve ötekileştiren bir bakış açısıyla yaklaştığının göstergesidir. Yapıtta adaya ilişkin tarihi bilgilerin ardından, adanın coğrafi konumu, mimari yapısı ve yerleşim özellikleri hakkında pek çok detay sunulur.

SONUÇ

Öncelikle tarih ve coğrafya olmak üzere, sosyoloji, antropoloji ve siyaset bilimi gibi çeşitli bilim dallarının ilgilendiği bir tür olan seyahatnameler; ilk olarak coğrafya ve tarih yazımı ile ilintili olarak ortaya çıkmasına karşın bazı yazarların yetkinliği sayesinde edebi bir tür olarak da edebiyat biliminin inceleme alanına girmiştir. Çalışmamızın konusunu oluşturan Thévenot'nun 1655 yılında kaleme almaya başladığı ve ilk bölümü 1665 yılında basılan

Thévenot Seyahatnamesi adlı yapıtı; 17. Yüzyılda İzmir ve Ege adalarının coğrafi, tarihi, kültürel ve sosyoekonomik yapısının detaylı betimlemesini sunarak farklı disiplinlerde yapılacak olan araştırmalara kaynak olabilecek önemli bir yapıt olarak karşımıza çıkar. Seyahatnamesinde diğer batılı gezginlerden farklı olarak pek çok konuda öznel yorumlardan kaçınmaya çalıştığı görülen seyyahın, dönemin şartlarını ve toplumsal yapısını olduğu gibi aktarmaya özen gösterdiği ve araştırmacılara dönemin Osmanlı Devleti'nin idari ve sosyal yapısı hakkında önemli bilgiler sunduğu görülür. Kimi zaman “öteki” bakış açısıyla ve Batılı okurlar hedef alınarak yazıldığını gözlemlediğimiz bu yapıtta; gezdiği yerleri özellikle tarihi, coğrafi, doğal ve sosyal nitelikleri bakımından detaylı bir biçimde anlatan Thévenot, dikkatini çeken ve farklı özellikler gösteren insanlar, tarihi ve doğal güzellikler ve kültürel olayları geçmiş ve bulunduğu dönemin güncel olaylarıyla bütünleştirilerek edebi bir üslupla yazıya geçirilir. Gezdiği yerlerin din, inanç, gelenek ve göreneklerini aktararak o bölgedeki insanların düşünce yapısını ortaya koyar. Thévenot'nun seyahatnamesinde İzmir ve Ege adalarının incelediğimiz çalışmada, o dönemde bu bölgede çok sayıda farklı etnik ve dini kökene sahip nüfus olduğu, Osmanlı devletinin ve Türk halkının Osmanlı himayesinde bulunan gayrimüslimlere oldukça hoşgörülü davrandığı açık ve net bir biçimde aktarılmıştır. Ayrıca bu bölgenin coğrafi, sosyal ve kültürel yapısına ilişkin pek çok veriye ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- İldem, E. A. (2000). *Fransız Gezginlerinin Gözüyle Türkler ve Yunanlılar*, Boyut Kitapları, İstanbul, 2000.
- Blanton, C. (1997). *Travel Writing: The Self and the World*, Routledge, New York.
- Doğan, C. (2013). Fethinden Kaybına Rodos (1522-1912). *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi SDU Faculty of Arts and Sciences Sosyal Bilimler Dergisi Journal of Social Sciences Aralık Sayı:30*, ss.67-88.
- Emecen, F. (2011). Sakız Adasının Sakızları: Küçük Bir Osmanlı Tarım İşletmesi. *Osmanlı Araştırmaları*, sayı 37.
- İlhan, P. (2001). *Hacılar, Seyyahlar, Misyonerler ve İzmir, Yabancıların Gözüyle Osmanlı Döneminde İzmir: 1608-1918*. İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- İlter, E. (2002). Osmanlılarda İstihbarat (XIV.-XX. Yüzyıllar). *Avrasya Dosyası Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, (İstihbarat Özel)*, C.8, S.2, Ankara.
- Kütükoğlu, M. (2000). *XV ve XVI. Asırlarda İzmir Kazasının Sosyal ve İktisadî Yapısı*. İzmir Büyükşehir Yayınları, 2000.
- Leclant, J. (1951) Le café et les cafés à Paris (1644-1693), *Annales, économies, sociétés, civilisations. 6e année, N. 1*.
- Martal, A. (2013). 17. Yüzyılda İzmir: Bir Liman Şehri Olarak Yükselişi, *Türk Deniz Ticareti Sempozyumu V (Piri Reis)- 28 Haziran 2013*, ss.83-90.
- Mecmua, (1564). Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine kısmı, nr.1564.
- Jorga, N. (2005). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. çev. Nilüfer Epçeli, c. 2, İstanbul, 2005 s. 293)
- Paksoy, S. (2018). Arkaik Dönem İonia Kent Surlarının Gelişiminde Phryg ve Lydia Sur İnşaat Tekniklerinin Katkıları. *Tarih Okulu Dergisi (TOD) Ağustos 2018, Yıl 11, Sayı XXXV*.

- Tavernier, J. B. (2010). *Tavernier Seyahatnamesi*. Hazırlayan: Ali Berkday, çev. Teoman Tunçdoğan, Kitap Yayınları, İstanbul.
- Thévenot, J. (2009). *Thévenot Seyahatnamesi*, 2. Baskı, Çev.: Berkday Ali, Kitapyayınevi.
- Tuncel, M & Bostan, İ. (2012). Dünden Günümüze Ege Adaları. *Coğrafya Dergisi*, Cilt 0, Sayı 6.
- Üçel, A. (2003). *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz, S. (1993). XVII-XIX. Yüzyıllarda İzmir'de Fransızlar. *Çağdaş Türkiye Araştırmalar Dergisi*, No 3, ss.89-115.
- Yılmaz, Ö. (2013). Osmanlı Şehir Tarihleri Açısından Yabancı Seyahatnamelerin kaynak değeri. *Tarih İncelemeleri Dergisi XXVIII / 2*, ss. 587-614.
- Zorlusoy, H. (2013). *XVII. Yüzyıldan Günümüze Fransız Gezinlerin Gözüyle İzmir*, İzmir Büyükşehir Belediyesi yayınları.